

СРПСКЕ ЕПСКО-ЛИРСКЕ ПЕСМЕ НА АСТАЛСКИ ГЛАС

Валентина Летић, *Српске епско-лирске песме на асталски глас*.
Нови Сад: Савез културно-уметничких друштава Србије, СКУД
„Железничар” – Ансамбл „ВИЛА” Нови Сад, 2023, 263 стр.

Монографија *Српске епско-лирске песме на асталски глас* ауторке Валентине Летић представља оригиналан и иновативан допринос етномузиколошком проучавању не тако познате вокалне традиције у Србији. Монографија је проистекла из одбрањене дипломске тезе 2007. године на Академији уметности у Новом Саду. Овом делу претходило је дугогодишње теренско истраживање и интересовање у области инструменталне традиције (свирале, гусле), и вокалног наслеђа, које почиње 1996. године, када се ауторка први пут сусреће са асталским песмама на тлу Војводине. Књига се фокусира на специфичан вокални регистар познат као „асталски глас” – стил извођења који се развио у интимним, неформалним окружењима, пре свега за столом, у приватном или кафанском контексту.

Монографија има обим од 263 стране и садржи увод, више тематски организованих поглавља, закључак, нотне и текстуалне прилоге, као и CD издање. Посебну вредност имају транскрипције песама и њихова мелопоемска анализа која помаже у разумевању функције и значења овог типа певања унутар ширих културних оквира.

* miljanapantovic5@gmail.com

У другом поглављу уводи се појам *асталског гласа* као термина којим се именује специфичан начин извођења епско-лирских песама – уз ослоњеност на дубок, наративан и емоционално обојен глас, често у полуимпровизованој форми. Термин настаје из самог контекста певања – за асталом, односно трпезом, у мешовитом друштву, где се песма пева ради упућивања моралне поуке деци и омладини, сећања или изражавања солидарности. Њихово дубоко задирање у међуљудске односе и наглашена емотивност, описи „слика о оном времену”, као и функција својеврсне васпитне институције тог доба, представљају основне одлике које ове песме одвајају од чисте епике.

Освртом на претходна позната истраживања ових песама, ауторка пролази кроз различите и занимљиве термилошке одреднице које су ове песме добијале. Међутим, она истиче промену околности њиховог некадашњег извођења у односу на садашњи тренутак, која је довела до одређених последица. Наиме, млади данас претежно нису упознати са термином „асталске песме”. Њих препознају и описују као изузетно дуге, а неколицина оних примера који се међу њима негују често се срећу на терену и могу се чути на славама, свадбама и у кафанама, у пратњи хармонике или тамбурашког састава. Друга последица контекстуалне промене извођења, на коју се ауторка осврће, тиче се инструменталне пратње ових песама. Претходни истраживачи претпостављају да су се раније ове песме, осим соло, могле изводити и уз гусле, те да је њихова мелодија реликт гусларског певања. У прилог овој претпоставци наводи се велика зависност форме и мелодије од текста, чести и неретко мелизматични почеци, иницијални узвици, процес преноса важне поруке и притом захтевање будне пажње слушалаца. Иако се научници, етномузиколози, слажу да је овај облик у прошлости негован као вокално-инструментални, уз пратњу гусала, није познато када је тачно отпочет процес раздвајања вокалног од инструменталног. Сматра се да је гусле подстицало масовно певање јуначких песама без пратње, отварајући пут развоју асталских песама. Иако је тешко прецизно утврдити када је тај процес отпочет, ауторка скреће пажњу да је ова пракса музицирања и даље врло раширена.

Истраживање је обављено кроз разговоре са бројним извођачима, као и кроз активну партиципацију у ситуацијама извођења. Ауторка приступа материји као учесница и посматрач, што омогућава дубље разумевање афективних и родно-кодификованих елемената певања. Асталски глас се показује као медиј кроз који се преносе не само мелодије и стихови већ и мушка осећајност, сећање на традицију, и специфичан вид неформалног братства.

Музичка анализа у књизи фокусира се и на техничке аспекте, који диференцирају овај вокални облик од других. То су тонски амбитус, ритмичка структура и принцип варијантности. Карактеристични су слободан ритам *parlando rubato*, у оквиру ког је већина мелостихова испевана силабично, осим оних који заокружују мелострофу мелизматично. Из групе чије је мелодије ауторка означила најрепрезентативнијим, издвојена су три мелодијска типа асталског гласа у Војводини. У тоналној основи сва три типа имају лествични низ миксолидијског модуса, а тонски амбитуси крећу се у распону од мале септима до велике ноне. Варијантност се испољава у три облика, од којих први чини група песама са заједничком мелодијом и текстом, други је група песама са заједничком мелодијом, док је трећи вид испољен у групи песама са заједничким текстом. Агогички елементи који се издвајају у извођењу јесу акценти на нотним вредностима који су носиоци слога, као и минимално продужавање и скраћивање тонова. Појава разних украса и честе интонационе девијације одражавају лично осећање певача.

Иако се бави специфичним и мање познатим феноменом, књига Валентине Летић успева да на систематичан, детаљан и утемељен начин прикаже сложеност вокалног израза у савременом контексту. Комбинујући етномузиколошку и културолошку анализу, она пружа драгоцену увид у живот песме „иза сцене”, у њен најинтимнији, али често најмоћнији регистар.

На крају, све указује на то да *асталски глас* не представља анахрони остатак прошлости већ живи облик савремене традиције – начин да се традиционална песма одржи у личном и друштвеном простору.

Примљено/Received: 3. 9. 2025.
Прихваћено/Accepted: 27. 9. 2025.